

Luther Márton tanításai

BEVEZETÉS

Luther Márton kétségtelenül az egyetemes egyháztörténet egyik legjelentősebb alakja, akinek a tanításai, élelvevi évszázadokon át meghatározták a protestáns felekezetek teológiáját és gyakorlatát, egyúttal visszafordíthatatlan hatást gyakorolt a katolicizmus újkori fejlődésére is. A különböző tudományterületeken megmutatkozó kivételes képességeit aligha vitatják, ám írásmagyarázata megítélését illetően meglehetősen eltérnek a vélemények az egyes felekezetekben. Vádlói, kritikusi előtt gyakran Istentől vezetett lelkiismeretére hivatkozott; kérte, hogy bírálói igaz ítélettel – a Szentírás alapján – ítéljék meg szavait és tetteit. E kérésének eleget téve igyekeztünk megvizsgálni lejegyzett tanításait és kijelentéseit, illetve ezek fényében kerestük a választ arra is, hogy milyen mértékben lehet Luther Mártont keresztény tekintélyként elfogadni. Mivel ...

... ha jó a fa, jó a gyümölcse is, ha rossz a fa, rossz a gyümölcse is. Mert gyümölcseről lehet megismerni a fát. ...Hogyan szólhatnátok jót gonosz létekre? Mert amivel csordultig van a szív, azt szólja a száj. A jó ember jó kincséből hoz elő jót, a gonosz ember gonosz kincséből hoz elő gonoszt. De mondom nektek, hogy minden haszontalan szóról, amelyet kimondanak az emberek, számot fognak adni az ítélet napján: mert szavaid alapján mentenek fel, és szavaid alapján marasztalnak el téged. (Máté 12:33-37)

LUTHER MÁRTON TAGADTA AZ EMBER SZABAD AKARATÁT

A szabad akarat a bűneset után csupán névleg valóságos. Ha a szabad akarat azt teszi, ami benne van, akkor halálos bünt követ el. (Disputatio Heidelbergae habita, 1518: Luther Deutsch, Ergänzungsband Lutherlexikon, Hsg. Kurt Aland, Göttingen 1974, S. 390, vgl. Weimarer Ausgabe (WA) 1,358,33-34)

Azt is nagyon fontos és üdvös minden kereszténynek tudnia, hogy Isten semmit sem tud véletlenül előre, hanem mindent változhatatlan és tévedhetetlen akarattal előre lát, tenni szándékozik és véghezvisz. Ez a mennykőcsapás földre teríti és szétzúzza a szabad akaratot. Ezért, akik azt akarják állítani, hogy létezik szabad akarat, azoknak ezt a döntő felismerést meg vagy le kell tagadniuk, vagy valami más módon kell megszabadulniuk tőle. (De servo arbitrio – Vom unfreien Willen, 1525: Luther Deutsch, Hag. Kurt Aland, Bd. 3, Stuttgart 1961, S. 171, vgl. WA 18,615)

Ha azonban azt állítjuk, hogy Isten mindentudó és mindenható, akkor ebből természetesen érthetetlen logikával az következik, hogy mi nem magunk teremtettünk, élünk vagy viszünk véghez bármit is, hanem minden csak Isten mindenhatósága által történik. Mivel azonban Ő előre tudta, hogy mi ilyenek leszünk, és most is így alkot, vezet és kormányoz, mi lehet akkor, kérdem én, egyáltalán szabad bennünk, hogy valami úgy vagy másképp történjen, mint Isten azt előre látta és most is megvalósítja? Így Isten előre tudása és mindenhatósága a legélesebb ellentétben áll a mi szabad akaratunkkal. Mert vagy téved Isten az ő előre tudásában, és így tetteiben is tévedni fog – ami viszont lehetetlen –, vagy az ő előre tudása és cselekvése vezet bennünket, és aszerint cselekszünk. Isten mindenhatósága alatt azonban nem azt a hatalmat értem, ami által sok mindent nem tesz, amit bizonyára tehetne, hanem azt a cselekvő erőt, amely által hatalmasan mindent mindenben munkál; az Írás is ebben az értelemben nevezi őt mindenhatónak. Ez a mindenhatóság Isten mindentudása – én azt mondom – alapjában rombolja le a szabad akarat tanítását. (De servo arbitrio – Vom unfreien Willen, 1525: Luther Deutsch, Bd 3, S. 287, vgl. WA18,718)

Luther fenti kijelentései számos pontban ellentétben állnak Isten lényével. Legnagyobb hibája, hogy Isten előretudását és mindenhatóságát úgy értelmezi, mint az ember szabad döntéseit előre meghatározó tényezőket. Itt fontos tisztázni, hogy Isten azt tudja előre, amit az ember az időbeliségben teljesen szabadon fog eldönteni. Istennek ez a mindentudása abból fakad, hogy Ő az időtlenségben létezik, az idő felett áll. Ezért ez a tudás az időbeli eseményeket nem határozza meg. Tehát Isten előretudása semmiféle ellentmondásban sincs az ember szabadságával és azt nem "zúzza szét". Isten mindenhatóságának bibliai tanítását pedig egyáltalán nem sérti az az állítás, hogy nem közvetlenül Isten visz véghez minden egyes történést a világban, hanem Ő pusztán megengedi, hogy azok az általa állított alapelvek szerint – mint amilyen például a szabad akarat – szabadon folyhassanak le. Isten mindenhatóságának kigúnyolása azt állítani, hogy Ő egy sakkozó lenne, aki ide-oda tologatja a bábuit a táblán. Mi haszna is lenne neki, vagy nekünk ebből?

Másrészt, a Biblia tanítása szerint Isten azt akarja, hogy minden ember üdvözüljön és eljusson az igazság megismerésére (János 8:30-32, 12:44-50, 18:37; 1 Timóteus levél 2:1-7). Ez viszont nem történt meg és – sajnos – nem is fog megtörténni, mint ahogyan ezt például a Biblia örök kárhozatról szóló tanítása is feltételezi (Máté 25:31-

46 /különösen a 46. vers/; 2 Thesszalónika levél 1:3-10 stb.). Mármost, ha Isten azt akarja, hogy mindenki üdvözüljön, miért van az, hogy az emberiség többsége mégsem üdvözül? Isten nem mindenható, vagy az embernek van szabad akarata?

Így az emberi akarat középen áll (Isten és a Sátán között), mint egy igásállat. Ha Isten ült fel rá, úgy akar és működik, ahogyan Isten akarja. Ahogyan a zsoltár is mondja (Zsoltár 73:22k.): “Olyan lettem, mint egy állat, s mindig Veled vagyok.” Ha a Sátán ült fel rá, úgy akar, és úgy működik, ahogyan a Sátán akarja. Arról pedig nem dönthet szabadon, hogy a két lovas közül az egyikhez szaladjon, vagy szabadulást keressen, hanem maguk a lovasok harcolnak egymással, hogy megszerezzék és birtokolják őt. (De servo arbitrio – Vom unfreien Willen, 1525 Luther Deutsch, Erg.Bd. Lutherlexikon, S. 390f, vgl. WA 18,635,17-22)

Luther ezen kijelentéseivel saját, Isten mindenhatóságáról való tanításával kerül szembe. A Sátánt ugyanis úgy festi le, mint egy Istennel azonos szinten álló, hatalmas lényt, akivel Istennek meg kell küzdenie az emberért. Ez a lutheri dualizmus a lehető legtávolabb áll a Biblia tanításától, mivel ha Isten mindenható, miért kellene neki harcolnia bármiért is? Másrészt, – Luther logikájával élve – hogyan történhet meg, hogy a mindenható Isten akarata ellenére a Sátán “lovagolja meg” az embert? Vagy talán csak nem Isten – a szeretet Istene – akarja ezt?!

Ha ezt a szót (szabad akarat) nem akarjuk teljesen feladni, ami a legbiztosabb és legkegyesebb lenne, azt kell(ene) tanítanunk (legalább akkor már lelkiismeretesen használva), hogy az embernek a szabad akarat nem a nála magasabb dolgokra nézve adatott, hanem csak azokra nézve, amelyek alacsonyabbak nála. Vagyis, hogy tudja, az evilági pénzre, tulajdonra nézve joga van, hogy saját belátása szerint használjon, tegyen vagy ne tegyen valamit (jóllehet, ezeket is egyedül Isten szabad akarata irányítja tetszésének megfelelően). Egyébként Istennel szemben így az üdvösséget és a kárhozatot illető dolgokban nincs szabad akarata, hanem fogoly, szolgaként alá van vetve Isten vagy a Sátán akaratának. (De servo arbitrio – Vom unfreien Willen, 1525: Luther Deutsch, Erg.Bd. Lutherlexikon, S. 390. vgl. WA 18,638,4-11)

Luther itt ismét egy érdekes ellentmondásba kerül önmagával. Ő is észreveszi, hogy valamilyen szabadságot csak kell tulajdonítani az embernek, legalább a hétköznapi dolgokban. Azonban ahhoz, hogy ezt a gondolatot őszintén végigvigye, már túlságosan ragaszkodik a tanaihoz. Így zárójeles megjegyzésével (“... jóllehet, ezeket is egyedül Isten szabad akarata irányítja, tetszésének megfelelően.”), egyszerűen elutasítja a helyes következtetések levonását.

Magamra nézve őszintén bevallom: Ha valahogy megtörténhetne, nem szeretném, hogy szabad akarat adassék nekem, vagy hogy valami a kezemben maradjon, amivel az üdvösségért harcolni tudnék. (De servo arbitrio – Vom unfreien Willen, 1525: Luther Deutsch, Bd 3, S. 326f, vgl. WA 18,783)

Luther vallomása arról tanúskodik, milyen kevésbé szerette Istent és az igazságot. A Biblia éppen az üdvösséghez elengedhetetlen odaadó és következetes harcról, az emberi akarat jóra való használásáról beszél (Róma levél 12:1-2). Isten visz be minket az ő országába, de csak akkor, ha akarjuk (Máté 11:12; Lukács 13:22-30 stb).

LUTHER MÁRTON AZT TANÍTOTTA, HOGY A KERESZTÉNYSÉG KIFELE LÁTHATATLAN

A kereszténység nem a külső viselkedésben áll, az ember sem a külső állapotát változtatja meg, hanem a belsőt, vagyis más szíve van, más lelke, akarata és értelme, amely ugyanazokat a tetteket viszi véghez, amelyeket egy másik ember ilyen lélek és akarat nélkül tesz. Egy keresztény ugyanis tudja, hogy minden Istenen múlik. Ezért úgy jár, áll, eszik, iszik, ruházkodik, cselekszik és viselkedik, mint bármely más ember a maga állapotában, tehát a kereszténységet nem veszik észre az emberek... (Weihnachtspostille 1522: Luther Deutsch, Erg.Bd. Lutherlexikon, S. 57f, vgl. WA 10I1,137,18-138,5)

Egy keresztényt nem lehet igazán a külső élete alapján megítélni. Mert az éppolyan tisztátalan és roskadt, mint a nem-keresztények élete. Ezért kell naponta így imádkoznunk: “Bocsásd meg vétünköt.” Aki azonban egy keresztényt igazán meg akar ítélni, tegye ezt a hit alapján. Hiszen testünk és vérünk szerint bűnösök vagyunk, és éppúgy meg kell halnunk, és éppúgy vagy még jobban kell számítanunk mindenféle szerencsétlenségre, mint azok az emberek, akik nem keresztények. Mert a keresztények jobban érzik a bűnt, mint más emberek. (Hauspostille 1544, Von der Frucht der Auferstehung Christi: Luther Deutsch, Erg.Bd. Lutherlexikon, S.58, vgl. WA 52,251, 18-24)

Luther elgondolása a keresztény ember gyakorlati életéről nem egyeztethető össze a Biblia tanúságával, sőt az ember lényével kapcsolatban is problémákat vet fel. Az ember lelke, akarata, értelme nem független a cselekedeteitől, tudatos lények vagyunk, megfontoljuk, hogy mit teszünk. Belső lényünk, meggyőződésünk nyilvánul meg a tetteinken keresztül:

Nem jó fa az, amely rossz gyümölcsöt terem, és viszont nem rossz fa az, amely jó gyümölcsöt terem. Mert minden fát a gyümölcséről lehet megismerni... A jó ember szíve jó kincséből hozza elő a jót, és a gonosz ember a gonoszból hozza elő a gonoszt... (Lukács 6:43-45)

A megtérés a gondolkodásmód teljes megváltoztatását jelenti, új értékrendet, ami alapján újjászervezi az ember az életét:

Ne igazodjatok e világhoz, hanem változzatok meg értelmetek megújulásával, hogy megítélhessétek: mi az Isten akarata, mi az, ami jó, ami neki tetsző és tökéletes. (Róma levél 12:2)

A hitetlen emberek a keresztények életéből Istenről tett bizonyosságukat láthatják, az Ő szeretetéről, büntől szabaddá tevő erejéről győződhetnek meg:

Ti vagytok a világ világossága. Nem rejthető el a hegyen épült város. A lámpást sem azért gyújtják meg, hogy a véka alá, hanem hogy a lámpatartóba tegyék, és akkor világít mindenkinek a házban. Úgy ragyogjon a ti világosságotok az emberek előtt, hogy lássák jó cselekedeteiteket, és dicsőítsék a ti mennyei Atyátokat. (Máté 5:14-16)

Mi jelentené a fényességet az Isten nélkül élő emberek számára, ha a kereszténység nem válik láthatóvá a külső viselkedés által? Péter apostol is nagy különbséget lát a megtérés előtti és utáni életforma között. Őva inti a keresztényeket, nehogy a korábbi életüket folytassák. A hitetlenek is azért neheztelnek rájuk, mert nem vesznek részt az ő gonosz tetteikben:

...többé ne emberi vágyak, hanem az Isten akarata szerint éljétek le testi életetek hátralévő idejét. Bizony elég volt abból, hogy a múltban a pogányok szokása szerint kicsapongásokban, kívánságokban, részegeskedésekben, dorbézolásokban, tivornyázásokban és szentségtelen bálványimádásokban éltetek. Azért haragudnak rátok, sőt káromolják Isten, mert nem rohantok velük együtt a kicsapongásnak ugyanabba a posványába. (1 Péter levél 4:2-4)

Luther ama megjegyzéséhez hogy "... aki azonban egy keresztényt igazán meg akar ítélni, tegye ezt a hite alapján" olvassuk el Jakab apostol gondolatait:

Testvéreim, mit használ, ha valaki azt mondja, hogy van hite, de cselekedetei nincsenek? (Jakab levél 2:14)

... a hit cselekedetek nélkül meddő. (Jakab levél 2:20)

Az úgynevezett "jakabi félreértés" a hit és a cselekedetek hamis szembeállításából fakad, mintha, a jó cselekedet üdvösséget szerezhetne az embernek. Holott Jakabnál az oksági viszony egyértelmű: a cselekedetek az élő hitből származó "gyümölcsök", szükségszerű következmények.

Minden Isteneen múlik – állítja Luther, ami igaz is. Az alázat azonban nem azt jelenti, hogy kijelentem, Isten nélkül képtelen vagyok bármi jó cselekvésre is, hanem azt, hogyha jót teszek, az nem a saját érdemem: Isten viszi véghez általam az Ő akaratát, amiben én kész vagyok részt vállalni.

...mert Isten az, aki munkálja bennetek mind az akarást, mind a cselekvést az Ő tetszésének megfelelően. (Filippi levél 2:13)¹

A jó cselekedetek nem üdvözíthetnek egyetlen embert sem, de nagyon helytelen olyannyira lealacsonyítani a tettek jelentőségét, hogy azok már egyenlővé válnak a hitetlenek alacsony szintű normarendszerébe illő cselekedetekkel

Hiszen kegyelemből van üdvösségetek a hit által, és ez nem töletek van: Isten ajándéka ez; nem cselekedetekért, hogy senki se dicsekedjék. Mert az Ő alkotása vagyunk, akiket Krisztus Jézusban jó cselekedetekre teremtett, amelyeket előre elkészített Isten, hogy azok szerint éljünk. (Efezus levél 2:8-10)

¹ Más fordítási lehetőség: a [ti] jó akaratotokon túl. Fontos figyelembe venni, hogy Pál az előző versben arra szólít fel, hogy teljes erővel harcoljunk az üdvösségért.

LUTHER MÁRTON ELVETETTE A SZENTÍRÁS BIZONYOS RÉSZEIT

A Zsidókhöz írt levélről többek között ezt írja:

Ezen kívül nagy nehézséget jelent a levél amiatt, hogy a 6. és a 10. fejezet nyíltan tagadja a bűnös bűnbocsánatát, és a 12. fejezet 17. verse szerint Ézsau kereste a bűnbocsánatot, és mégsem találta meg, ami ellentmond minden evangéliumnak és Pál minden levelének. És noha szeretne az ember kiutat keresni ebből a nehézségből, mégis olyan világosan hangzanak ezek a szavak, hogy nem tudom, lehet-e. Úgy vélem, egy sok darabból összeállított és nem mindenütt ugyanazon a szinten lévő levélről van szó. Akárhogy is vannak ezek, mégis egy igen bölcs levélről van szó, amely Krisztus papságáról mesterien és alaposan beszél az Írás alapján, finoman és gazdagon magyarázva hozzá az Ószövetséget, úgyhogy nyilvánvalóan egy tanult embertől származik, aki az apostolok tanítványa volt, sokat tanult tőlük és jártas volt az Írásban. És bár nem a hit alapját fekteti le – ahogy ezt maga is mondja a 6:1-ben, ami az apostolok hivatala –, mégis aranyat, ezüstöt, drágakövet épít szépen rá, ahogy Pál a 1 Korinthus levél 3:12-ben mondja. Ezért nem zavar minket, ha fa, széna vagy széna is közékerült, hanem teljes tisztelettel elfogadjuk ezt a finom tanítást, csak éppen az apostoli levelekkel nem helyezhető minden dologban egy szintre. (Vorrede zum Hebräerbrief, 1522: Luther Deutsch, Hag. Kurt Aland, Bd. 5, Stuttgart 1963, S. 62, vgl. WA DB 7,344)

A Jakab levélről:

Jakab levelét jóllehet a régiek elvetették, én dicsérem és jónak tartom, még pedig azért, mert nem állít fel semmiféle emberi tanítást, és Isten törvényét buzgón hirdeti. De, hogy megalapozzam a véleményemet róla, anélkül, hogy bárkit megkárosítsak: nem tekintem apostol írásának. Ennek pedig ezek az okai: Először is, hogy Pállal és minden más írással szemben a megigazolást a cselekedeteknek tulajdonítja, és azt mondja, hogy Ábrahám tettekből igazult meg, mivel feláldozta a fiát, jóllehet Pál a Róma levél 4. részében ezzel ellenkezően azt tanítja, hogy Ábrahám cselekedetek nélkül, még mielőtt feláldozta volna a fiát, egyedül hite által igazult meg, és ezt az 1 Mózes 15:6-tal bebizonyítja. Mármost, ha valaki segítene a levélen, és a cselekedetek általi megigazolásra találna is valami magyarázatot, abban a pontban mégsem lehet megvédeni a levelet, hogy az 1 Mózes 15:6-ot, amely csak Ábrahám hitéről és nem a cselekedeteiről beszél, ahogy Pál a Róma levél 4:3-ban idézi – a cselekedetekre vonatkoztatja. Ez a fogyatkozás azt mutatja, hogy nem apostoltól származik. Ez a Jakab viszont nem tesz egyebet, mint hogy a törvénnyel és annak cselekedeteivel foglalkozik, és hányja egymás hegyére-hátára a dolgokat, hogy nekem úgy tűnik, ő jó, igaz ember volt, aki az apostolok tanítványaitól hallott néhány mondást, amelyeket azután papírra vetett, vagy az ő prédikációja alapján valaki más leírta. A törvényt (például) a szabadság törvényének nevezi, jóllehet Pál azt a szolgaság, a harag, a halál és a bűn törvényének mondja. Másrészt, hogy keresztény embereket akar tanítani, és még csak meg sem emlékezik hosszú szenvedésről szóló tanításában a feltámadásról, a Krisztus szelleméről: Krisztust többször is említi, mégsem tanít semmit sem róla, hanem általában az Istenbe vetett hitről beszél. Egy igaz apostolnak ugyanis az a hivatala, hogy Krisztus szenvedéséről, a feltámadásról és működéséről prédikáljon, és ennek a hitnek vessen alapot, ahogy Krisztus maga mondja a János 15:27-ben: “Tanúim lesztek.” Az pedig minden igaz és szent könyvre jellemző, hogy mindegyikük Krisztust prédikálja és vele foglalkozik. Az pedig minden könyv megítélésének a mércéje, hogy Krisztussal foglalkozik-e vagy sem, hiszen minden írás Krisztust mutatja (Róma levél 3:22kk.), és Pál nem akar másról tudni, mint Krisztusról. (1 Korinthus levél 2:2) Ami Krisztust nem tanítja, az nem apostol, még ha mindjárt Péter vagy Pál tanítja is azt, fordítva pedig, ami Krisztust prédikálja, az apostoli; még ha mindjárt Júdás, Annás, Pilátus vagy Heródes tenné is. Ezen kívül idéz mondásokat az 1 Péter levél 4:8-ból: “A szeretet sok bűnt elfedez”, továbbá az 1 Péter levél 5:6-ból: “Alázzátok meg tehát magatokat Isten keze alatt”, továbbá Pál szavait a Galata levél 5:17-ből: “A szellem a test ellen törekszik”, noha Jakabot már korán, Péter előtt megölte Heródes Jeruzsálemben², úgyhogy biztosnak tűnik, hogy a levél szerzője jóval Péter és Pál után élt. Összegezve: azokkal akart szembeszállni, akik a cselekedetek nélküli hitre hagyatkoztak, de erre szellemben, értelemben és szavakban túl gyengének bizonyult. Szétzagatja az Írást és szemben áll Pállal és minden Írással. A törvény unszolásával akarja elérni azt, amit az apostolok a szeretetre való ösztönzéssel érnek el. Így aztán nem akarom, hogy ez a levél a Bibliában az igaz könyvek között szerepeljen, ezzel azonban senkinek sem akarom megtiltani, hogy nagyra tartsa, ha tetszik neki, hiszen egyébként sok jó mondás van benne. ”Egy férfi nem férfi a világi dolgokban.” (mondja a közmondás): “Hogyan is szállhatna szembe ő egyedül Pállal és az összes többi Írással?” (Vorrede zum Jakobusbrief, 1522: Luther Deutsch, Bd. 5, S. 62-64, Vgl. WA DB 7,384-386)

² Luther itt tévesen az Apostolok cselekedetei 12:1-2 –re hivatkozik. Ez a rész viszont nem a Jakab levél szerzőjéről, az „Úr testvéréről” szól - aki feltehetőleg Jézus egyik unokatestvére - hanem Jakab apostolról, Zebedeus fiáról, János apostol testvéréről.

A Jelenések könyvéről:

A János jelenéseiről szóló könyvről hagyom, hogy mindenki saját belátása szerint gondolkodjon, senkit sem akarok saját véleményemhez vagy saját megítélésemhez kötni. Azt mondom, amit érzek. Számomra különböző dolgok hiányoznak ebből a könyvből, úgyhogy sem apostolinak, sem pedig prófétainak sem tartom: először is, ami a legfontosabb, hogy az apostolok nem foglalkoznak látomásokkal, hanem világos, száraz szavakkal prófétálnak, ahogy Pál, Péter és Krisztus az evangéliumokban is teszi ezt. Ugyanis az apostoli hivatalt Krisztusról és az ő tetteiről való világos, érthető képek és látások nélküli beszéd is jellemzi. Az Ószövetségben (az újról nem is beszélve) sincs egyetlen próféta sem, aki egyre másra csak és kizárólag történetekkel és képekkel foglalkozik, úgyhogy a magam részéről a Jelenések könyvét szinte olyannak tekintem, mint Ezsdrás negyedik könyvét,³ és az összes dolog között semmiben sem tudom érezni, hogy a Szent Szellemtől származna. Ezt amiatt is gondolom, mert saját könyvére nézve bármely más sokkal jelentősebb szent könyveknél erősebben parancsol és fenyeget, hogy ha valaki elvesz belőle, annak részét Isten is elveszi az élet könyvéből (22:19) stb. Fordítva pedig: áldottnak mondja azokat, akik megtartják, ami a könyvben van (1:3), noha senki se tudja mi az. Az atyák közül is sokan elvetették ezt a könyvet régen, és ha Jeromos dicsérő szavakkal is beszél róla, és azt mondja, hogy minden dicséret megilleti, és hogy annyi titok van benne, ahány szó, mégsem tud ebből semmit sem bizonyítani, egyébként pedig valószínű, hogy több esetben túl bőkezűen bánik a dicsérő szavakkal. Végső soron mindenki vélekedjen úgy róla, ahogy a szelleme mutatja, az én szellemem nem tudja elfogadni ezt a könyvet, s számomra ez elegendő ok, hogy ne tartsam nagyra, hiszen Krisztust se nem tanítja, se nem ismerhető fel benne, pedig ezt tenni minden apostol köteles, ahogy Krisztus az Apostolok cselekedetei 1:8-ban mondja: "Tanúim lesztek". Ezért azoknál a könyveknél maradok, amelyeket Krisztus tisztán és világosan ad nekem. (Vorrede zu Offenbarung Johannes, 1522: Luther Deutsch, Bd. 5, S. 65f, vgl. WA DB 7,404)

A Jelenések könyvéről pozitívabb ítélet található az 1530-ból származó *Előszó a János Jelenésekhez* című iratban. Mindenesetre elgondolkoztató, hogyan lehetséges, hogy egy olyan jelentős, kereszténynek kikiáltott személy, mint Luther Márton, nem ismerte el a fenti, Istentől ihletett írásokat (vö. János 7:16-17).

LUTHER MÁRTON BIBLIAELLENES TANOKAT HIRDETETT MÁRIÁRÓL

Mária szüzessége a szülésBEN is (ezáltal Jézus valóságos emberi voltának tagadása):

Hiszem, hogy Jézus értem a tiszta Szűz Máriától született, akinek szüzessége sem testileg, sem szellemileg nem károsodott, hogy az atyai irgalom rendje szerint az enyém és minden híve bűnös és kárhozott születését megáldja, ártatlanná és tisztává tegye. (Eine kurze Form des Glaubensbekenntnisses 1520: Luther Deutsch, hsg. Kurt Aland, Bd. 6, Stuttgart 1966, S. 19; vgl. WA 7,117)

Ez a szűz nem ismeri a szüzesség elvesztését. Sértetlen és tiszta marad. (Predigt vom 24. Dezember 1528; Marienlob der Reformatoren S. 50; vgl. WA 27,475,25f)

Ez tehát a jel: itt áll egy terhes nő. Ha fordítva lenne, németebb és érthetőbb lenne. Egy terhes nő, aki szül, "szűz a szülés előtt, közben és után". Hitünknek ez a tétele isteni csoda. Így bizonyítja ezt a próféta, hogy ez Immanuel, aki "a szülés előtt, közben és után szűztől" született. (Predigt vom 24. Dezember 1528; Marienlob der Reformatoren S. 50; vgl. WA 27,475,25f)

Az anyának és a fiúnak ezt a nevet kell most viselniük, mintha tisztátalanok lennének, és mintha érintette volna őket a törvény. Mert bár a parancsolat a 40 napról minden más anyát és gyermeket érint, ezt az anyát és ezt a gyermeket mégsem érinti. Mert a törvény ezt mondja: "Minden fiúszülött, akit az anyja elsőnek szült." Szülésről viszont csak azoknál lehet beszélni, akik a szüzességüket elveszítik, és férfitől van gyermekük. Ezzel az anyával azonban ez nem történt meg; ő ugyanis a szülésben és a szülés után úgy, ahogy a fogantatás és a szülés előtt szűz is maradt. És így sem teste, sem szüzessége nem károsodott. Más asszonyok nem nevetéssel és könnyedén szülnek, hanem félelmet és fájdalmat kell érezniük, ahogyan Isten Évának mondta: "Fájdalommal szülsz gyermeket!" (1 Mózes 3:16) Ebben az esetben azonban fájdalom és sérülés nélkül zajlott le a szülés, tiszta öröm volt, ahogyan megszülte a gyermeket. (Predigt auf das Fest der Opferung Christi im Tempel, in Eisleben gehalten, 2. Februar 1546: Marienlob der Reformatoren, S. 53-54; vgl. WA 51,167,28-40)

Luther nem érvel és nem magyaráz, hanem tényként tárja hallgatói elé az először az apokrif Jakab Proto-evangéliumában előforduló tanítást, miszerint Mária szülés közben is megőrizte szüzességét. Fejtegetéseinek komoly következményei vannak mind Máriára, mind Jézusra nézve. Mivel Mária és Jézus emberek voltak, minden

³ Ezsdrás negyedik könyve nem kanonikus, apokrif irat.

biológiai és fizikai törvénynek alá voltak vetve. Ha pedig Jézus, illetve Mária valóságos emberek voltak, Mária nem maradhatott szűz Jézus születése után. Ezen kívül érthetetlen, hogy egy ilyen „csodálatos” esemény miért csak egy apokrif forrásban található meg, míg az a két evangélium, amelyik hosszú fejezeteken keresztül tudósít Jézus születéséről és gyermekkoráról, semmilyen utalást nem tesz erre az állítólagos tényre. Ez a „tény” azonban úgy tűnik, hogy a gnosztikus dokéták számára sem volt ismert, akik erős érvelést taláhlhattak volna benne tanításuk mellett, amely szerint Jézusnak nem volt anyagi teste, hanem csupán látszatteste. Az is merész feltételezés lenne, hogy egy igaz tanítás ilyen mértékben egyezne az egyik legnagyobb tévtanítással.

LUTHER EMBERTELENÜL VISZONYULT A ZSIDÓKHOZ

A két hátramaradó részben nincs igazán kommentálni való. Reméljük, hogy ezek alapján minden olvasó kielégítő következtetésekre jut Luther Márton életével és tanításaival kapcsolatban.

Minden félreértés elkerülése végett szeretnénk világosan leszögezni, hogy az alábbi szövegekben előforduló mindenféle szitkozódástól, illetve gyűlöletre, erőszakra való ösztönzéstől teljes mértékben elhatárolódnak.

Sok történetet olvastam és hallottam a zsidókról. Tudniillik, hogy hogyan mérgezték meg a kutakat, hogyan öltek titokban, hogyan loptak meg gyerekeket, ahogyan erről fent is beszéltem. Például, hogy egy zsidó a másoknak egy vérrel teli edényt küldött egy keresztény által; vagy például egy zsidót, mivel egy hordó bort megivott, holtan találták meg a hordóban – és sok ehhez hasonló. Tudom jól, hogy minden ilyesmit tagadnak. Minden pontban igaz azonban Krisztus ítélete, vagyis hogy mérges, keserű, bosszúra éhes, orgyilkos kígyók, és az ördög gyermekei ők, akik titokban marnak és kárt okoznak, mivelhogy nyilvánosan nem áll módjukban. Ezért azt szeretném, ha ott lennének, ahol nincsenek keresztények. A törökök és más pogányok nem szenvednek annyira tőlük, mint ahogyan mi, keresztények ezektől a mérges kígyóktól és ördögfiaktól szenvedünk, s nem is bánnak így mással, csak velünk, keresztényekkel. Ez az, amit fentebb mondtam, hogy egy kereszténynek az ördög után nincs mérgesebb, keserűbb ellensége, mint egy zsidó, mégis senkinek se tettünk annyi jót, és senkitől se szenvedünk annyit, mint épp ezektől a gonosz ördögfiaktól és kígyófajzatoktól. Így hát, akinek kedve van ezeket a mérges kígyókat és ördögfiakat, vagyis Krisztusnak, a mi Urunknak és mindenünknek legádázabb ellenségeit elszállásolni, etetni és tisztelni, és saját magát gyötörni, megrabolni, kifosztani, megbecsteleníteni, leköpni, megátkozni, és szeretne minden bajt elszerven, engedelmességen ezeknek a zsidóknak. És ha valakinek még ez sem elég, akkor az ilyen bújjon a hátsó felébe, és imádja azt a szentélyt, s dicsekedjen azzal, hogy irgalmas volt, és megtámogatta az ördögöt és annak fiait, hogy gyalázzák a mi drága Urunkat és a drága vért, amellyel mi, keresztények megvásároltunk. Az ilyen tökéletes keresztény, teljes irgalmas cselekedetekben, amelyekért Krisztus meg fogja jutalmazni őt az utolsó napon a zsidókkal együtt az örök pokoli tűzzel. (Von den Juden und ihren Lügen 1543: Martin Luther, Schriften wider Juden und Türken, München 1936, S. 198f; vgl. WA 53,417-522)

Ezért nekünk, keresztényeknek nem szabad viccnek tartanunk, hanem nagy komolysággal kell keresnünk a módját, hogyan menthetjük meg lelkünket a zsidóktól, vagyis az ördögtől és az örök haláltól. Ennek a módja pedig, mint fentebb mondtuk, először is: hogy zsinagógáikat tűzzel fel kell égetni, és aki tud, vessen rá ként és szurkot; az is jó lenne, ha valaki pokoli tüzet tudna rájuk szórni. Lássá meg Isten komolyságunkat, és az egész világ lássa meg ezt a példát, hogy mi ennek a háznak (amelyben a zsidók Istent, a mi drága Teremtőnket és Atyánkat az Ő Fiával együtt olyan szégyenletesen káromolták) – bár eddig tudatlanul megtúrtuk – most végre megadjuk, amit megérdemel. Másodszor, hogy el kell venni minden könyvüket, imakönyvüket, talmudistáikat, az egész Bibliát is, és egy lapot sem szabad meghagyni nekik, és addig kell őrizni, míg meg nem térnek. Ők ugyanis mindezeket csak arra használják, hogy Isten Fiát, vagyis Istent magát, az Atyát, az ég és föld teremtőjét (ahogy mondják) káromolják, és sohasem fogják másra használni. Harmadszor: fejvesztés terhe mellett meg kell nekik tiltani, hogy nálunk és a mieinknél Istent nyilvánosan dicsérjék, Neki hálát adjanak, Hozzá imádkozzanak, Róla tanítsanak. Saját országukban, vagy ahol tudják, tehetik ezeket, úgy hogy mi keresztények ne halljuk, és ne is tudjunk róla. Ok: dicséretük, hálaadásuk, imádságuk és tanításuk hiú istenkáromlás, átkozódás, bálványimádás, mert szívük és szájuk Istent, az Atyát Hebel Voriknak nevezi, ahogy az Ő Fiát, a mi Urunkat, Jézust nevezik. Mert ahogy a Fiút nevezik és tisztelik, úgy nevezik és tisztelik az Atyát is. Nem segít nekik, hogy sok szép szót használnak, és Istent dicsőítik. Meg van ugyanis írva (2 Mózes 20:7): „Isten nevét ne használd hiába”. Éppúgy, ahogy elődeiknek sem segített, hogy Isten nevét emlegették, s mégis Baalnak nevezték, Izrael királyai idejében. Negyedszer, hogy tilos nekik Isten nevét a mi füleink hallatára említeniük. Mi ugyanis ezt nem hallgathatjuk, és nem szenvedhetjük el nyugodt lelkiismerettel, mert az ő káromló, átkozott pofájuk és szívük Isten Fiát Hebel Voriknak nevezi, és ezáltal az Ő Atyját is így kell nevezniük, aki ezt nem tudja és nem is akarja másképp érteni, mint ahogy mi keresztények sem érthetjük másképp, mint ahogy hinnünk kell, hogy amint a Fiút nevezik és tisztelik, úgy tisztelik és nevezik az Atyát. Ezért hát a zsidók pofáját ne tartsa méltónak senki közöttünk, keresztények között arra, hogy Isten nevét füleink hallatára említse, hanem aki zsidóról hall, jelentse fel a felsőségnél, vagy addig dobálja

disznóürülékkel, míg el nem űzte a szemei elől. És senki se legyen ebben irgalmas vagy jóságos. Isten dicsőségéről és mindannyiunk üdvösségéről (a zsidókéről is) van ugyanis szó. (Von den Juden und ihren Lügen 1543: Schriften wider Juden und Türken, S. 206f)

Igen, de hogyan cselekedjünk, ha mihelyst felégetjük a zsidók zsinagógáit, és nyilvánosan megtiltottuk nekik, hogy Istent dicsérjék, imádkozzanak Hozzá, tanítsanak Róla, Isten nevét szájukra vegyék, azonnal titokban fogják ezeket művelni. S mivel tudjuk, hogy titokban cselekszik ezeket, ez épp olyan, mintha nyilvánosan tennék. Hiszen ha valamiről tudjuk, hogy titokban történik, az azt jelenti, hogy mégsem titokban történik, s így lelkiismeretünket ugyanúgy terheli Isten előtt. Úgyhogy vigyáznunk kell. Úgy vélem, hogy végső soron, ha tiszták akarunk maradni a zsidók káromlásától, és nem akarunk részt venni benne, akkor el kell válnunk tőlük, és ki kell űznünk őket országunkból. Emlékezhetnek a hazájukra, s így nem panaszkodhatnak és hazudozhatnak rólunk többé Isten előtt, hogy fogva tartjuk őket, s mi sem panaszkodhatunk, hogy káromlásukkal és uzsoráikkal megterhelnek minket Ez a legjobb tanács, amely ilyen esetben mindkét pártot biztosítja. (Von den Juden und ihren Lügen 1543: Schriften wider Juden und Türken, S. 208f)

LUTHER A PARASZTHÁBORÚBAN A PARASZTOKKAL SZEMBENI BRUTALÍTÁSRA SZÓLÍTOTTA FEL A FEJEDELMEKET

Így hát üssön, fojtsón, szúrjon, titokban vagy nyilvánosan, mindenki, aki csak tud, s gondoljon arra, hogy nincs mérgezőbb, károsabb, ördögibb, mint egy lázadó ember. Mint egy veszett kutyát, éppúgy őt is agyon kell verni: ha nem vered agyon, ő üt agyon téged, és egy egész országot veled együtt. (Wider die räuberischen und mörderischen Rotten der Bauern, 1525: Luther Deutsch, Bd. 7, S. 192; vgl. WA 18,358)

Végül még egy dolog, amely a felsőséget joggal nyugtalanítja. Mert a parasztok nem elégszenek meg azzal, hogy ők maguk az ördögéi, hanem igaz embereket is – akik ezt nem szívesen teszik – ördögi szövetségükbe kényszerítik és hajszojják, és így minden gonoszságuk és kárhozatuk részesévé teszik őket. Mivel, aki teljesíti követelésüket, az velük együtt az ördöghöz jut, és bűnös minden gaztettben, amit azok elkövetnek. Azonban ezek az emberek mégis így járnak, mert olyan gyenge a hitük, hogy a parasztok követeléseinek nem állnak ellen. Mert egy kegyes keresztény száz halált szenved el, semhogy hajszojnyit helyeselné a parasztok követeléseit. Ó, sokan válhatnának most mártírrá a vérszomjas parasztok és a gyilkos proféták miatt! Nos, ilyen parasztok közül való foglyokon kellene a felsőségnek megkönyörülnie; de ha nem is lenne egyéb oka arra, hogy a kardot a parasztok ellen fordítsa, és testét és javait kockáztassa, úgy már az elég oka lenne, hogy megmenti azokat a lelkeket, és segít nekik, akiket a parasztok ilyen ördögi szövetségre kényszerítenek, és akik ezáltal akaratukon kívül ilyen utálatos módon vétkeznek. Mert ezek a lelkek biztosan a tisztító tűzben, sőt a pokolban, az ördög bandáiban vannak. Ezért kedves urak, váltsátok meg, mentsétek meg, segítsétek a szegény embereket, könyörüljétek rajtuk: szúrjon, üssön, öljön itt, aki tud. Ha halálot is leled a harcban, jó neked, hisz üdvösebb halálban nem is lehetne részed. Ugyanis az isteni ígérek és parancsnak (Róma levél 13:4kk) engedelmességedre halsz meg, a szeretet szolgálatában, hogy felebarátodat a pokoltól és az ördög bandáitól megmentsd. (Wider die räuberischen und mörderischen Rotten der Bauern, 1525: Luther Deutsch, Bd. 7, S. 196f; vgl. WA 18,361)